

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 324(497.434)"19"

Prejeto: 30. 5. 2010

Bojan Balkovec

doktor znanosti, docent, Oddelek za zgodovino, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Aškerčeva 2, SI-1000 Ljubljana
e-pošta: bojan.balkovec@ff.uni-lj.si

Belokranjci na volitvah med svetovnjima vojnama

IZVLEČEK

Bela krajina je bila od volitev leta 1923 svoj volilni okraj znotraj volilnega okrožja Ljubljana – Novo mesto. Med 1418 kandidati na volitvah v stari Jugoslaviji najdemo 38 oseb, ki so bile iz Bele krajine. Dva med njimi sta bila tudi izvoljena. Belokranjski volilni okraj je bil premajhen, da bi brez težav omogočal tamkajšnjim kandidatom izvolitev, četudi je bila stranka v okraju zelo močna. Kandidati so bili po poklicu prevladujoče posestniki. Volivci v Beli krajini so le v nekaj primerih svojo podporo dali listi, ki ni zmagovala v večini volilnih okrajev volilnega okrožja Ljubljana – Novo mesto.

KLJUČNE BESEDE

volitve, poslanec, kandidat, Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev, Kraljevina Jugoslavija, Bela krajina

ABSTRACT

WHITE CARNIOLANS IN INTERWAR ELECTIONS

From 1923 White Carniola was an electoral district under the electoral unit of Ljubljana–Novo mesto. Among 1418 election candidates in the old Yugoslavia, we can identify thirty-eight from White Carniola. Two of them were also elected. The electoral district of White Carniola was too small to ensure its candidates a seat, even though the party garnered strong local support. Most candidates were landowners by occupation. White Carniola's voters gave their support to a list of candidates that did not win in the majority of electoral districts under the electoral unit of Ljubljana–Novo mesto.

KEY WORDS

election, Member of Parliament, candidate, Kingdom of SHS, Kingdom of Yugoslavia, White Carniola

Belokranjski kandidati

Bela krajina je bila po spremembi volilnega zakona leta 1922 poseben volilni okraj. To je v okviru zakonskih možnosti pomenilo, da bi lahko belokranjski volivci izvolili domačega kandidata.¹ Z »domačim« je seveda mišljen kandidat iz Bele krajine, ki bi se skušal v beograjski parlament prebiti s pomočjo lokalne podpore. Na drugi strani ne smemo spregledati, da ves uspeh lokalnega kandidata ni bil odvisen le od njegovih sposobnosti, prepričljivosti, ampak predvsem od neodvisnih dejavnikov. Na izvolitev kandidata je leta 1920 vplivala postavitev na kandidatni listi, t.j. višje na listi si bil, več si imel možnosti, razumljivo ob dovolj velikem številu glasov, da je tvoja lista dobila nekaj mandatov. Po spremembi volilne zakonodaje leta 1922 in po določitih, veljavnih v tridesetih letih, je bil kandidat odvisen od podpore volivcev in morda še bolj od velikosti volilne enote (volilnega sreza). Zakon je namreč določal, da dobijo mandat z neke kandidatne liste tisti kandidati, ki so v skupen seštevek glasov za neko listo prispevali največ. Tako je bil kandidat pravzaprav odvisen najverjetneje ne toliko od premoči nad drugimi kandidati kot od velikosti volilnega sreza. Velik volilni srez in velika podpora sta ob dobrem rezultatu za listo v vsem volilnem okrožju kandidatu prinesla poslanski sedež. Ko govorimo o belokranjskih kandidatih, bomo upoštevali tiste, ki so v svojih podatkih navajali bivališče v Beli krajini. Brez dvomov lahko med 1418 kandidati izluščimo 38 takšnih. V to skupino smo kot znanega Belokranjca, ki je pravzaprav prišel najvišje v starojugoslovanski politiki, uvrstili še Nika Županiča. Slednji je sicer navajal, da je iz Ljubljane, ob prvi kandidaturi leta 1923 pa je navajal, da je minister iz Beograda. Pred predstavitvijo kandidatov² naj omenimo še, da se med vsemi kandidati pojavlja še 13 posameznikov, kjer je nekaj težav z določitvami kraja bivanja. V nekaj primerih gre po vsej verjetnosti za napačne zapise krajev, nekaj primerov pa je takšnih, da je v Sloveniji več krajev s tem imenom in je težko z gotovostjo trditi, da je ta kandidat od tu ali od tam ležečega kraja istega imena.

¹ Podobno analizo o volilnih aktivnostih na Kočevskem je avtor objavil v Mikuževem zborniku (Mikužev zbornik, Historia 4, Filozofska fakulteta, Ljubljana 1999, str. 249–260) pod naslovom O volitvah v okraju Kočevje v Kraljevini SHS. Ob analizi dogajanja v Beli krajini se je potrebno sprizjziniti z dejstvom, da ni izhajal lokalni časopis. Tako smo prikrajšani za vir, ki bi nam lahko omogočil še boljše analizo dogodkov.

² Kandidatne liste so objavljali časopisi in Uradni list. Časopisi so predstavljali kandidatne liste svoje politične stranke ali liste, ki ji je bil časopis naklonjen. Časopis so govorili o kandidatnih listah strank. Uradni list so pravilno v skladu z zakonom predstavljali kandidatne liste po njihovih nosilcih in ne omenjali politične opredelitve kandidatne liste. Splošno o kandidatih in volitvah v Sloveniji glej prispevke Bojana Balkovca, navedene v seznamu literature.

Niko Županič (fototeka NUK-a).

Kdo sestavlja to skupino osemintridesetih belokranjskih kandidatov? Po abecednem seznamu so to Martin Bajuk iz Božakova, Janez Bonte z Loke pri Črnomlju, Špiro Branković iz Črnomlja, Josip Dvojmoč iz Kanižarice, Jurij Gorše iz Obrha pri Dragatušu, Janez Grahek iz Petrove vasi, Peter Horvat in Rudolf Horvat sta bila iz Kota pri Vinici, Jakob Ivanetič iz Metlike, Niko Jakovčič iz Cerkvišča, Ivan Jerman iz Črnomlja, Peter Koren iz Črnomlja, Anton Kramarič iz Dragomlje vasi pri Metliki, Dako (Danijel) Makar iz Metlike, Ivan Malešič iz Metlike, Anton Malnarič iz Semiča, dr. Ignacij Malnerič iz Črnomlja, Petar Maurin iz Jelenje vasi/Jerneje vasi, Julij Mazelle iz Gradca, Ivan Mihelič iz Starega trga (Črnomelj), Evgenij Miler iz Stražnjega vrha, Karel Müller iz Črnomlja, Michael Mušič iz Dragatuša, Janez Nemanič iz Čurile – Metlika, Josip Nemanič iz Želebeja – Metlika, Janez Panjan iz Čudnega sela pri Črnomlju, Peter Pezdirc iz Krasinca, Martin Plut iz Gornje Lokviče, Martin Poreber iz Semiča, Janko Puhek iz Črnomlja, Anton Slobodnik iz Metlike, Janko (Jako) Strugar iz Črnomlja, Franc Stubler (Stubler) iz Jugorja, Franc Šercelj iz Kota pri Semiču, Jurij Šetina iz Črnomlja, Matej Špehar iz Dalnjih Njiv, dr. Karel Šturm iz Metlike in dr. Niko Županič, ki je sicer zapisoval, da je iz Ljubljane, a je bil rojen v Gribljah.

Nekaj besed namenimo poklicni strukturi zgornje skupine. Posamezniki so navajali ob večjem številu kandidatur več različnih poklicev, in na te bomo posebej opozorili. Večina je bila posestnikov. Oznaka posestnik je najpogosteje povezana s pose-

dovanjem zemlje. Ni pa vedno nujno, da je posestnik živel od dela na tej zemlji, lahko je zemljo oddajal v najem. Kraji, od koder prihajajo, nas napeljujejo k ugotovitvi, da so bili to večinoma kmetje. Nekaj posameznikov je navedlo, da so posestniki in npr. trgovci ali kaj podobnega. Šestindvajset kandidatov je navedlo, da so posestniki, od tega jih je bilo 16 izključno posestnikov (Matej Špehar se je predstavljalo kot kmetijski posestnik). Janez Grahek se je označeval za posestnika in župana. Josip Nemanič se je leta 1920, 1923 in 1925 predstavljalo kot posestnik, na zadnjih volitvah leta 1938 kot posestnik in župan. Janko Strugar je leta 1923 predstavljen kot župan in posestnik, leta 1925 le kot župan. Za Franca S(Š)tublerja je obakrat zapisano, da je bil župan in posestnik. V nadaljevanju bomo videli še nekaj poklicnih kombinacij, vendar tam naslednje vprašanje ni tako zanimivo kot pri posestniško-županskih kandidatih. Ali je bilo zapisano zaporedje poklicev oz. statusa t.j. posestnik nasproti županu kakorkoli pomembno? Žagotovo je bilo zaporedje za koga bolj pomembno za nekoga pa manj, a za vsem skupaj je lahko le osebno vrednotenje posameznika in ne neka splošna vrednostna lestvica.

Dako (Danijel) Makar (fototeka NUK-a).

Najverjetneje pa drži, da je kandidat z veseljem dodal k svojemu statusu še kakšno politično funkcijo, vse pač v želji po čim boljšem uspehu na volitvah.

Janez Bonte je bil posestnik in cestni odbornik. Peter Koren, Ivan Mihelič in Karel Müller so bili posestniki in trgovci, slednji je leta 1935 označen tudi kot predsednik občine. Nazadnje naj omenimo še Danijela Makarja, ki je bil leta 1923 predstavljen kot posestnik, leta 1931 in 1935 pa kot posestnik in hotelir. Med posestnike bomo vključili še posestniškega sina Rudolfa Horvata.

Tako nam ostane še dvanajst kandidatov z drugačno poklicno določitvijo. Po dva sta bila trgovca (Malešič in Puhek) in odvetnika (Malnerič in Šturm). Kandidirali so še lekarnar Špiro Brankovič, major Evgenij Miler, poštar Jurij Šetina, rudar Josip Dvojmoč in zasebnik Janez Nemanič. Trije so se predstavljali s samo politično funkcijo. Mihael Mušič je bil leta 1923 župan v Dragatušu, Martin Bajuk je bil leta 1935 predsednik občine in član banskega sveta. Zadnji je seveda Niko Županič, leta 1923 predstavljen kot minister, ob naslednji kandidaturi leta 1925 kot minister na razpolago in leta 1931 kot bivši minister.

Osemindvajseterica je nabrala skupaj 56 kandidatur. Sedemindvajset kandidatov je kandidiralo le po enkrat (Bajuk, Bonte, Brankovič, Dvojmoč, Gorše, Grahek, Horvat Peter in Rudolf, Ivanetič, Jakovčič, Kramarič, Malnarič, Malnerič, Mazelle, Mihelič, Miler, Mušič, Nemanič, Pezdirc, Plut, Poreber, Puhek, Slobodnik, Šercelj, Šetina, Špehar, Štubler in Šturm). Sedemnajst jih je kandidiralo v dvajsetih letih in deset v tridesetih. Ostalih enajst je kandidiralo dvakrat in večkrat. Dvakrat so kandidirali Jerman, Strugar in S(Š)tubler, obakrat v dvajsetih, ter Koren, Maurin, Malešič, obakrat v tridesetih letih. Makar in Županič sta kandidirala trikrat v dvajsetih in tridesetih letih, Panjan pa trikrat samo v dvajsetih letih. Müller in Josip Nemanič sta kandidirala štirikrat, od tega je ena kandidatura iz tridesetih let.

Kandidiranje na volitvah je bilo umeščeno v okvir kandidatne liste. Kandidatne liste v dvajsetih letih je lažje umestili v politični spekter. Liste lahko razdelimo na katoliški tabor (liste Slovenska ljudska stranka /SLS/ in Šušteršičeva lista l. 1923), liberalno kmečki tabor (liste različnih liberalnih strank meščanske, kmečke in delavske usmerjenosti, radikalov, republikancev in avtonomistov) in delavski tabor (različne liste socialistične in komunistične usmeritve).³ SLS je na volitvah nastopala najbolj

³ Splošne okvirje slovenske medvojne zgodovine lahko bralci najdejo npr. v knjigi Metoda Mikuža, *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941* (Mladinska knjiga, Ljubljana 1965), Jurija Perovška, *V zaželeni deželi: slovenska izkušnja s Kraljevino SHS/Jugoslavijo 1918–1941* (Inštitut za novejšo zgodovino, Ljubljana 2009) in v delu *Slovenska novejša zgodovina* (od strani 177 do 572), ki je pri

enotno, saj je le nekaj posameznikov kandidiralo izven list SLS. Leta 1938 je nekaj nekdanjih kandidatov SLS kandidiralo na Mačkovi listi. Mnogo bolj živahen je bil liberalni tabor, kjer so se kandidati pogosto pojavljali na listah meščanskega dela liberalnega tabora (Jugoslovanska demokratska stranka, Samostojna demokratska stranka, Narodna socialistična stranka, Narodna radikalna stranka) in različnih kmečkih listah. V delavskem taboru so zaradi sporov znotraj tabora na komunistični in socialistični del, kandidati nastopali na različnih listah znotraj tabora in prestopali tudi na liste liberalnega tabora.

Trije kandidati so kandidirali na listah SLS. Janez Grahek je bil na omenjeni listi leta 1923, Ivan Mihelič leta 1925. Josip Nemanič je kandidiral za listah SLS na prvih treh volitvah v dvajsetih letih t.j. 1920, 1923 in 1925. Nazadnje je kandidiral še na Stojadinovičevi listi leta 1938, kjer je kandidirala SLS. Leta 1925 je bil Ivan Mihelič njegov namestnik. V katoliškem taboru nam ostane še Janez Bonte, ki je bil leta 1923 Šušteršičev kandidat.

Največ kandidatov je iskalo podporo volivcev v liberalnem taboru. Zanimivo je, da tu najdemo več kandidatov iz kmečkega dela liberalnega tabora. V dvajsetih letih (1920, 1923 in 1925) je na listi uradnih liberalcev kandidiral odvetnik Müller (okrajni kandidat v Črnomlju in Novem mestu), ki je kandidiral še na Jevtičevi listi leta 1935. V dvajsetih letih je bil kandidat uradnih liberalcev tudi Niko Županič. Leta 1925 je bil okrajni kandidat v Črnomlju in Novem mestu, Müller pa njegov namestnik. Dve leti pred tem je bil nosilec liste radikalov in leta 1931 je kandidiral na listi Živkovića. To pa so tudi vse kandidature v meščanskem delu liberalnega tabora v dvajsetih letih. Makar je leta 1925 nabiral glasove na listi Samostojne kmetijske stranke (SKS),⁴ v tridesetih pa pri Živkoviću in Jevtiću.

Brankovič in Malešič sta bila leta 1938 kot kandidata Jugoslovanske nacionalne stranke na Mačkovi listi.⁵ Jakovčič in Koren sta bila na isti listi kandidata Slovenske združene opozicije.⁶ Vsi štirje so

kandidirali v črnomaljskem okraju. Koren in Malešič sta bila kandidata, Jakovčič in Brankovič njuna namestnika. Na Mačkovi listi sta bila leta 1935 tudi Malnarič in Nemanič. Malešič je bil tudi na Jevtičevi listi leta 1935. Jevtičevi kandidati so bili tudi Bajuk, Makar, Mazelle, Müller, Pezdirc in Plut. Horvat, Maurin in Šturm so bili na listi Ljotića leta 1935. Peter Horvat in Anton Kramarič sta bila črnomaljski okrajni kandidat in njegov namestnik na Prepeluhovi listi leta 1925.

Na delavskih listah so kandidirali Mušič in Gorše na listi Kisovca leta 1923 in Panjan na listah Žorge, Makuca ter leta 1925 na listi Murna. Mušič je bil nosilec liste v okrajih Črnomelj in Novo mesto, Gorše je bil njegov namestnik.

Belokranjci niso bili najuspešnejši v boju za poslanski sedež. Dvema je uspel veliki met in sta sedla v parlamentarne klopi in uživala ugodnosti poslanske plače. A moramo takoj pristaviti, da sta bila oba izvoljena v posebnih okoliščinah. Leta 1920 in 1923

Ivan Malešič (fototeka NUK-a).

Mladinski knjigi izšla leta 2005. O delovanju različnih strank so članki mnogih avtorjev na voljo v različnih revijah. Programe političnih strank je objavil Jurij Perovšek v *Programi političnih strank, organizacij in združenj na Slovenskem v času Kraljevine SHS (1918–1929)* (Arhivsko društvo Slovenije, Ljubljana 1998).

⁴ Kratica SKS pri označevanju slovenskih strank v dvajsetih letih 20. stoletja ima dva pomena. Med letoma 1919 in 1926 kratica označuje Samostojno kmetijsko stranko, od njene združitve s Slovensko republikansko stranko kmetov in delavcev maja 1926 pa Slovensko kmetijsko stranko.

⁵ Kandidate Jugoslovanske nacionalne stranke je predstavilo *Jutro* 4. 12. 1938.

⁶ O kandidatih Slovenske združene opozicije glej *Slovenija* 2. 12. 1938. SZO je združevala Kmečko-delavsko gibanje dr. Kukovca, kmetijsko gibanje dr. Lončarja (mačkovi), staro SLS in delavsko skupino – pravzaprav komuniste. Tabor je

3. decembra 1938 predstavil kandidate Kukovčevega gibanja, v sosednjem stolpcu pa ostale kandidate. Jakovčič in Koren sta našeta med ostalimi.

<i>kandidat</i>	<i>poklic/kraj⁷</i>	<i>lista</i>
Bajuk Martin	predsednik občine in član banskega sveta, Božakovo	Jevtič ⁸ 1935
Bonte Janez	posestnik in cestni odbornik, Loka pri Črnomlju	Sušteršič 1923
Brankovič Špiro	lekarnar, Črnomelj	Maček 1938
Dvojmoč Josip	rudar, Kanižarica	Gustinčič 1927
Gorše Jurij	posestnik, Obrh pri Dragatušu	Kisovec 1923
Grahek Janez	posestnik in župan, Petrova vas	SLS 1923
Horvat Peter	posestnik, Kot pri Vinici	Prepeluh 1925
Horvat Rudolf	posestniški sin, Kot pri Vinici	Ljotič 1935
Ivanetič Jakob	posestnik, Metlika	Murn 1925
Jakovčič Niko	posestnik, Cerkevšče	Maček 1938
Jerman Ivan	posestnik, Črnomelj 1923, 1925	Makuc 1923, 1925
Koren Peter	posestnik in veletrgovec, Črnomelj 1935, veletrgovec 1938	Maček 1935, 1938
Kramarič Anton	posestnik, Dragomlja vas pri Metliki	Prepeluh 1925
Makar Dako (Danijel)	posestnik, Metlika 1923 posestnik in hotelir, Metlika 1931 1935	SKS 1923 Živković 1931, Jevtič 1935
Malešič Ivan	trgovec, Metlika 1935, 1938	Jevtič 1935, Maček 1938
Malnarič Anton	posestnik, Semič	Maček 1935
Malnerič dr. Ignacij	odvetnik, Črnomelj	Županič 1923
Maurin Petar	posestnik, Jelenja vas 1935, Jerneja vas 1938	Ljotič 1935, 1938
Mazelle Julij	posestnik, Gradac	Jevtič 1935
Mihelič Ivan	posestnik in trgovec, Stari trg – Črnomelj	SLS 1925
Miler Evgenij	major, Stražnji vrh	Županič 1923
Müller Karel	posestnik, Črnomelj 1920, trgovec in posestnik, 1923, trgovec 1925, posestnik, trgovec in predsednik občine, 1935	LIB 1920, 1923, 1925, Jevtič 1935
Mušič Mihael	župan, Dragatuš	Kisovec 1923
Nemanič Janez	zasebnik, Čurile – Metlika	Maček 1935
Nemanič Josip	posestnik, Zelebej – Metlika 1920, 1923, 1925, posestnik in župan 1938	SLS 1920, 1923, 1925, Stojadinović 1938
Panjan Janez	posestnik, Čudno selo pri Črnomlju 1920, 1923, 1925	Žorga 1920, Makuc 1923, Murn 1925
Pezdir Peter	posestnik, Krasinec	Jevtič 1935
Plut Martin	posestnik, Gornja Lokvica	Jevtič 1935
Poreber Martin	posestnik, Semič	Murn 1925
Puhek Janko	trgovec, Črnomelj	Županič 1923
Slobodnik Anton	posestnik, Metlika	Murn 1925
Strugar Janko (Jako)	župan in posestnik, Črnomelj 1923, župan, 1925	SKS 1923, 1925
Stubler (Štubler) Franc	župan in posestnik, Jugorje 1925, 1927	SKS 1925, 1927
Šercelj Franc	posestnik, Kot – Semič	Murn 1925
Šetina Jurij	poštar, Črnomelj	Županič 1923
Špehar Matej	kmetijski posestnik, Dalnje Njive	SKS 1920
Šturm dr. Karel	odvetnik, Metlika	Ljotič 1935
Županič dr. Niko	minister, Beograd 1923, minister na razpolago, Ljubljana 1925, bivši minister 1931, Županič 1923, LIB 1925	Živković 1931

⁷ Stolpec predstavlja podatke o poklicu in kraju bivanja, kot so ga objavili v uradnih razglasitvah kandidatnih list. Pri več kandidiranjih so se podatki lahko spreminjali. Če se podatek ni spreminjal, so navedene le letnice ob več kandidiranjih (npr. Ivan Jerman), sicer podatku sledi leto veljavnosti podatka (npr. Peter Koren).

⁸ Ime liste je v večini primerov v tabeli priimek nosilca liste. Kratica LIB pomeni v dvajsetih letih 20. stoletja uradno oz. liberalno stranko. Leta 1920 in 1923 je to Jugoslovanska demokratska stranka in na volitvah 1925 in 1927 Samostojna demokratska stranka.

Julij Mazelle (fototeka NUK-a).

je bil med kandidati SLS izvoljen Josip Nemanič.⁹ Njegova izvolitev je bila rezultat dovolj velikega števila mandatov, ki jih je osvojila lista in seveda tudi njegovega visokega mesta na listi. Nemanič je bil tretji na listi kandidatov SLS leta 1920. Danijel Makar je bil leta 1931 izvoljen na račun bojkota volitev. Edina kandidatna lista na teh volitvah je bila lista Petra Živkovića. Tako je bila pot do izvolitve pač mnogo enostavnejša. Volilni zakon je dopuščal, da je v srezu kandidiralo več kandidatov, vezanih na eno državno listo. V tem primeru je poslanec tega sreza postal najboljši od teh kandidatov. Makar je bil leta 1931 boljši od Evgena Lovšina. Leta 1935 je bil izvoljen na listi Jevtića.

⁹ Časopisi so predstavljali rezultat volitev in jih ob tem komentirali glede na svojo politično usmeritev. Tudi pri poročanju o rezultatih so časopisi pisali o rezultatih strank oz. so kandidatne liste označevali kot liste strank oz. strankarskih zvez. Uradne objave rezultatov so bile v Uradnem/Službenem listu in so prinašale rezultate kandidatnih list; v skladu z zakonom so jih označevali s priimkom nosilca kandidatne liste.

Glasovanje belokranjskih volivcev

Več pozornosti bomo namenili rezultatom v dvajsetih letih. Zanimivi so tudi rezultati v posameznih okrajih (srezih). K tem smo dodali tudi rezultate v okrožju Ljubljana-mesto. Od volitev leta 1923 dalje je bilo pomembno tudi število glasov, ki jih je dobil kandidat v okraju. Mandate, ki jih je dobila posamezna stranka, so namreč razdeljevali glede na število glasov, ki so jih kandidati te stranke dobili v posameznih okrajih. Večje število glasov je pomenilo večjo možnost za pridobitev mandata. Samo po sebi pa nam število glasov v okraju pomeni le del v skupnem številu glasov neke stranke. Ker so bili okraj različno veliki, sta prava izraza uspeha stranke v okraju odstotek glasov, ki so jih stranki dali udeleženci v tem okraju, in doseženo mesto v okraju.

Leta 1920 je SLS dobila največji delež glasov v Prekmurju in v okrajih Kranj in Kočevje, najmanjšega pa v okraju Brežice, v Beli krajini in v Ljubljani. Najvišji deleži so bili leta 1923, 1925 in 1927 doseženi v okrajih Kamnik, Ormož, Mozirje oz. Gornji grad in Konjice. Najmanjši deleži so bili na omenjenih treh volitvah zabeleženi v okrajih Murska Sobota, Brežice, Maribor-desni breg in v industrijsko razvitejših okrajih Prevalje in Laško. SLS je imela svoje volivce enakomerno razporejene po vsej Sloveniji. To dokazujejo tudi njeni uspehi po okrajih. Tako je leta 1920 zmagala v 13 od 19 okrajev. Leta 1923 ni dobila večine le v okrajih Murska Sobota, Ptuj in v mestu Ljubljana, leta 1925 v okraju Murska Sobota in na zadnjih volitvah v dvajsetih letih je bila premagana samo v mestu Ljubljana.

V preglednici rezultatov po okrajih so najprej navedeni okraj v okrožju Maribor-Celje, sledijo okraj iz okrožja Ljubljana–Novo mesto ter nazadnje še rezultat v mestu Ljubljana. Okraj v posameznem okrožju si sledijo od zahoda proti vzhodu in od severa proti jugu. Sedež okraja v zgornji Savinjski dolini je bil ob volitvah 1923 in 1925 v Mozirju in 1927 v Gornjem Gradu.

Kako odločilna je bila velikost okraja, nam pokaže tudi spodnja razpredelnica. Ne smemo pozabiti, da je kandidat lahko nastopil v več okrajih in združil rezultate. A kljub vsemu, črnomaljski okraj je bil v deležu glasov, ki so jih dobili kandidati SLS, kar uspešen, vendar je bilo na voljo malo glasov in to ni obetalo kandidatu, ki je nastopil v tem okraju, veliko možnosti za uspeh. Leta 1923 in 1927 je bil odstotek glasov, ki jih je kandidat SLS dobil v Beli krajini, v sredini razpredelnice po okrajih. Leta 1925 je bil rezultat v spodnji četrtini okrajev. Kako malo glasov je bilo na voljo v Beli krajini, pa pove podatek, da je bil okraj po številu glasov za kandidata SLS vedno pod 20. mestom.

<i>leto</i>	<i>okraj</i>	<i>glasov</i>	<i>%</i>	<i>okrožje</i>
1923	Slovenj Gradec	4120	61,82	MB-CE
1925	Slovenj Gradec	3584	54,43	MB-CE
1927	Slovenj Gradec	3496	57,57	MB-CE
1923	Prevalje	1177	42,14	MB-CE
1925	Prevalje	1156	39,05	MB-CE
1927	Prevalje	1202	39,72	MB-CE
1923	Maribor-desni breg	4373	56,72	MB-CE
1925	Maribor-desni breg	3636	47,43	MB-CE
1927	Maribor-desni breg	3515	47,11	MB-CE
1923	Maribor-levi breg	8383	62,81	MB-CE
1925	Maribor-levi breg	7134	51,64	MB-CE
1927	Maribor-levi breg	8477	57,98	MB-CE
1923	Murska Sobota	2944	31,26	MB-CE
1925	Murska Sobota	2622	25,74	MB-CE
1927	Murska Sobota	3015	38,03	MB-CE
1923	Lendava	3648	56,98	MB-CE
1925	Lendava	3668	51,29	MB-CE
1927	Lendava	4058	67,84	MB-CE
1923	Konjice	2485	73,98	MB-CE
1925	Konjice	2239	65,37	MB-CE
1927	Konjice	2331	73,35	MB-CE
1923	Ptuj	5275	62,18	MB-CE
1925	Ptuj	5113	61,08	MB-CE
1927	Ptuj	5020	66,88	MB-CE
1923	Ljutomer	3886	68,26	MB-CE
1925	Ljutomer	3723	63,76	MB-CE
1927	Ljutomer	3801	67,73	MB-CE
1923	Ormož	2663	74,05	MB-CE
1925	Ormož	2620	71,64	MB-CE
1927	Ormož	2758	75,31	MB-CE
1923	Celje	6056	63,25	MB-CE
1925	Celje	5621	58,49	MB-CE
1927	Celje	5579	56,98	MB-CE
1923	Mozirje	1863	72,38	MB-CE
1925	Mozirje	1839	73,86	MB-CE
1927	Gornji grad	1798	77,90	MB-CE
1923	Laško	3045	48,53	MB-CE
1925	Laško	3139	52,18	MB-CE
1927	Laško	2274	37,84	MB-CE
1923	Šmarje	4635	67,55	MB-CE
1925	Šmarje	4138	60,61	MB-CE
1927	Šmarje	4342	68,69	MB-CE
1923	Brežice	2112	44,62	MB-CE
1925	Brežice	2447	47,93	MB-CE
1927	Brežice	2631	52,87	MB-CE
1923	Radovljica	3936	60,56	LJ-NM
1925	Radovljica	3582	53,78	LJ-NM
1927	Radovljica	3297	52,86	LJ-NM
1923	Kranj	6499	71,07	LJ-NM
1925	Kranj	6678	66,43	LJ-NM
1927	Kranj	6574	66,90	LJ-NM
1923	Kamnik	5260	78,94	LJ-NM

<i>leto</i>	<i>okraj</i>	<i>glasov</i>	<i>%</i>	<i>okrožje</i>
1925	Kamnik	5390	76,15	LJ-NM
1927	Kamnik	4761	74,89	LJ-NM
1923	Logatec	3065	64,35	LJ-NM
1925	Logatec	2737	55,03	LJ-NM
1927	Logatec	2669	59,21	LJ-NM
1923	Ljubljana-okolica	7242	63,11	LJ-NM
1925	Ljubljana-okolica	8120	64,55	LJ-NM
1927	Ljubljana-okolica	7322	62,52	LJ-NM
1923	Litija	4637	68,74	LJ-NM
1925	Litija	4670	66,70	LJ-NM
1927	Litija	4431	63,82	LJ-NM
1923	Kočevje	4250	57,76	LJ-NM
1925	Kočevje	4854	68,11	LJ-NM
1927	Kočevje	5131	73,20	LJ-NM
1923	Novo mesto	5166	67,27	LJ-NM
1925	Novo mesto	4859	57,65	LJ-NM
1927	Novo mesto	4981	64,69	LJ-NM
1923	Krško	5840	72,95	LJ-NM
1925	Krško	5188	57,43	LJ-NM
1927	Krško	5677	66,34	LJ-NM
1923	Črnomelj	2602 (22)	66,84 (11)	LJ-NM
1925	Črnomelj	2181 (24)	51,62 (20)	LJ-NM
1927	Črnomelj	2328 (23)	62,94 (14)	LJ-NM
1923	Ljubljana-mesto	2814	31,71	LJ-mesto
1925	Ljubljana-mesto	4366	43,15	LJ-mesto
1927	Ljubljana-mesto	4581	45,35	LJ-mesto

***

Liberalno kmečki tabor kot celota je imel na dveh volitvah dokaj dobre, na dveh pa bolj slabe rezultate. Leta 1920 in 1925 je dosegel boljše rezultate in leta 1923 ter 1927 slabše. Najboljše rezultate je zabeležil leta 1925.

Meščanski del tabora je bil na Kranjskem leta 1923 in 1927 boljši od kmečkega. Slednji je bil boljši od meščanskega leta 1920 in 1925. Na Kranjskem je meščanski del povečeval število svojih glasov do volitev 1925. Kmečki del tabora je na Kranjskem svoj višek dosegel že leta 1920. Na naslednjih volitvah je dobil najmanjše število glasov. Leta 1925 in 1927 je bil rezultat med obema omenjenima skrajnostima.

Leta 1920 je bila najmočnejša stranka v liberalno kmečkem taboru v vsej Sloveniji SKS. Dobila je skoraj trikrat več glasov kot uradna liberalna stranka. V skupini liberalnih in kmečkih strank v okrožju Ljubljana–Novo mesto je bila vloga SKS pomembnejša kot na Štajerskem. Nastopila je na vseh volitvah in njen delež glasov v skupini ni nikoli padel pod 35%. Največje deleže v tem okrožju so dobivali na Dolenjskem in v Beli Krajini: okraj Novo mesto, Krško in Črnomelj.

Od volitev leta 1923 je bila najmočnejša stranka v liberalno kmečkem taboru uradna liberalna stran-

ka. Prednost pred kmetijci in Radićem je naraščala od volitev do volitev. Samostojni demokrati so bili v stalnem vzponu in so delež svojih glasov znotraj skupine povečali s petine na polovico.

Razpon deležev glasov za narodne socialiste na volitvah leta 1920 in 1923 je segal od pol do sedem in pol odstotkov. Izjema je bilo mesto Ljubljana, kjer so leta 1920 dobili več kot 13% glasov. Volivci Narodne socialistične stranke so bili v mestih in trgih, kar je opaziti tudi po deležih glasov za omenjeno stranko, ki so večji v okrajih z večjim deležem mestnega in trškega prebivalstva. Tako so na Kranjskem najmanjši deleže dobili v okrajih Cerknica, Kamnik in Črnomelj, na Štajerskem pa v obmejnih okrajih Prekmurje, Ormož, Lendava, Šmarje in še v okrajih Ljutomer in Konjice.

Volilna zveza narodnih socialistov, starih demokratov in davidovičevcev je leta 1925 v okrožju Ljubljana–Novo mesto najmanjši delež glasov dobila v okraju Črnomelj, nekaj višji delež pa v okraju Kamnik.

Leta 1925 je Prepeluhova republikanska lista dobila v okraju Črnomelj 781 glasov, kar je bilo 18,49% glasov oddanih v okraju. Po številu glasov je bil še boljši okraj Krško. Tamkajšnji 1003 glasovi so bili skoraj četrtina vseh republikanskih glasov v okrožju.

Žig Narodno radikalne stranke v Črnomlju.

Male liberalne liste Hartnerja, Zagorskega, Hribarja in Murna so v posameznih okrajih dobile le po nekaj deset glasov. Murnova lista je npr. samo v črnomaljskem okraju dobila več kot 1% oddanih glasov.

Poskus radikalov, da bi se tudi ob pomoči slovenskih politikov pojavili kot pomemben dejavnik v Sloveniji, ni uspel. Na Kranjskem, kjer so kandidirali samo leta 1923, so v kočevskem okraju dobili 1185 glasov, v vse ostalih okrajih skupaj pa 941. Najvišje deleže glasov so poleg Kočevja (16,1%) dosegli še v okrajih Črnomelj (5,78%) in Novo mesto (4,06%). V kočevskem okraju so bili radikali druga najmočnejša stranka za klerikalci.

***

Rezultate delavskih list bomo prikazali združene, saj so se vse liste borile za naklonjenost iste skupine volivcev. V celi Sloveniji sta obe delavski stranki dobili največ glasov leta 1920, 45.830, najmanj pa leta 1925, 12.559. Po velikem uspehu na prvih volitvah leta 1920 je sledilo upadanje števila glasov. Delež delavskih glasov pa je znašal največ – 29% leta 1920 in najmanj – 6,72% leta 1925. Podobno je v posameznih okrožjih število delavskih glasov po letu 1920 upadlo. Delež glasov za delavske liste je bil na Štajerskem višji kot na Kranjskem. V mestu Ljubljana je bil delež delavskih glasov leta 1923 še vedno zelo visok. Padec na delež, podoben tistemu v celi Sloveniji, je sledil šele v letih 1925 in 1927.

Med volivci delavskih list prevladujejo industrijski delavci. Tako lahko večje število delavskih volivcev opazimo na Jesenicah, v Zasavju, Ljubljani, Mariboru, Guštanju in še nekaterih krajih z industrijskimi obrati.

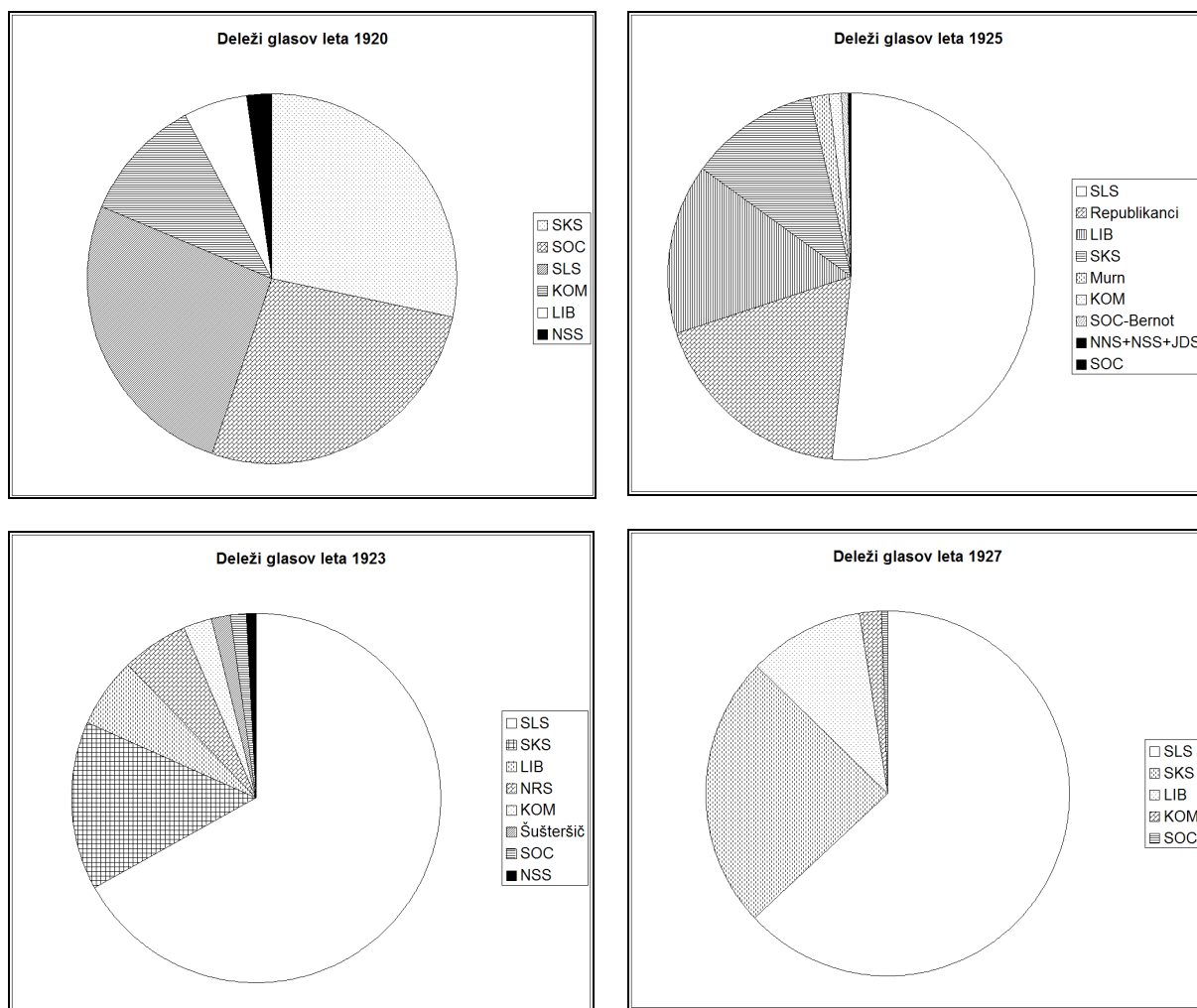
Liste, ki jih označujemo kot komunistične, so leta 1920 najvišje deleže glasov dobile v okrajih Li-

tija (volišča v rudarskem Zagorju) in Radovljica (volivci na železarskih Jesenicah). Leta 1923 so najvišje deleže glasov dobile v okraju Laško, predvsem po zaslugi volišč v Trbovljah. Omenim naj še okraj Prevalje (volivci v Guštanju) leta 1927.

Socialistične liste so leta 1920, z izjemo Prekmurja in okraja Ljutomer, na Štajerskem dobile več kot 20% glasov. Kasneje so največje deleže glasov dobivale v okrajih Prevalje, Slovenj Gradec in občasno v Celju ter v mariborskih okrajih.

Zanimive rezultate so socialisti dosegli na Kranjskem leta 1920, saj sta bila po deležu osvojenih glasov v okraju najboljša cerkniški in črnomaljski okraj, ki nista bila industrijsko razvita. Po številu glasov so bili močni tudi v okrajih Kranj, Krško in Ljubljana-okolica. Najslabši socialistični okraji na Kranjskem so bili Kamnik, Krško, Novo mesto in Črnomelj.

Volivci v okraju Črnomelj so na volitvah v dvajsetih letih oddali 3828, 3893, 4225 in 3699 glasov. Kako so te glasove razdelili med posamezne stranke, nam kažejo grafikoni o deležih glasov za posamezne liste. Na prvih povojnih volitvah se je v mnogih okrajih zgodilo, da je bila SLS premagana. Največ glasov Belokranjcev je dobila SKS, na drugem mestu pa presenetljivo najdemo socialiste. Ta presenetljivi uspeh lahko povezujemo s povojnimi revolucionarnimi idejami, socialnimi napetostmi in obljubami o bodoči rešitvi vseh tegob. Ob velikem uspehu socialistov v Beli krajini ne smemo pozabiti, da je bilo to predvsem kmetijsko območje z le nekaj obrati, ki so bili industrijskega značaja. Če k glasovom socialistov prištejemo še komunistične, ti so bili četrti za SLS, dobimo rezultat, ki delavski listi postavi na prvo mesto z več kot 37% glasov. Vendar ne smemo spregledati, da je med kmetijci (1086), socialisti (1025) in klerikalci (1002) le po nekaj deset glasov razlike.

Kot vidimo na grafikonih,¹⁰ so se rezultati v letih 1923, 1925 in 1927 »normalizirali«. SLS se je vrnila na položaj najmočnejše stranke tudi v Beli krajini. Njena premoč je bila očitna, saj je tudi tukaj dobivala nad polovico oddanih glasov. Leta 1923 sta ji svoj glas namenila po dva od treh volivcev. Kako zelo so se volivci odvrnili od kmetijcev, potrjujejo številke oddanih glasov na volitvah leta 1920 in 1923. Vseh oddanih glasov je bilo leta 1923 65 več kot leta 1920 (3893 proti 3828), a so kmetijci padli s 1086 na 574 glasov. Nasprotno so klerikalci zrastle s 1002 na 2602 glasova. Na volitvah leta 1925 in 1927 SLS ni dobila več toliko glasov in tudi njen delež se je znižal, vendar ni padel pod polovico vseh oddanih glasov. Njeno premoč vidimo tudi v primerjavi z rezultati liberalnega tabora in ostalih strank. Kot posebnost opazimo že omenjeni uspeh

republikancev leta 1925. Ti so bili v okraju Črnomelj druga politična sila s skoraj petino prejetih glasov. Narodni socialisti so od volitev do volitev izgubljali. Majhno število glasov za to listo je povezano ne le z njenim splošnim upadanjem, pač pa seveda tudi z dejstvom, da kot stranka, ki je iskala volivce v mestih in trgih, ni imela zaledja v Beli krajini. Delavske liste po letu 1920 v Beli krajini niso več prejemale večje število glasov. Leta 1923 so še dobile več kot 3% glasov, nato le okoli 2,5.

Končamo lahko z ugotovitvijo, da kandidati iz Bele krajine, ki jih je bilo v skupnem številu zelo malo, niso bili uspešni. S tem je povezano tudi dejstvo, da je bila Bela krajina kot majhen volilni okraj, kljub pogostemu povezovanju z novomeškim okrajem, premajhna, da bi uspela vplivati na izvolitev bodočih poslancev.

¹⁰ Kratice v grafikonih: SOC – socialisti, KOM – komunisti, NSS – Narodno socialistična stranka, NRS – Narodno radikalna stranka, NNS – Narodno napredna stranka, JDS – Jugoslovanska demokratska stranka.

VIRI IN LITERATURA

ČASOPISI

Jutro, 1938
Slovenija, 1938

TISKANI VIRI

Službene novine Kraljevine SHS 6. september 1920 in Volilni red za Ustavotvorno skupščino kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, Ljubljana 1922.

Službeni list kraljeve banske uprave Dravske banovine 1931, 1935, 1938 in 1939.

Statistički pregled izbora narodnih poslanika za Ustavotvorno skupščino Kraljevine Srba, Hrvatov i Slovenaca izvršenih na dan 28. novembra 1920. god.

Statistika izbora narodnih poslanika Kraljevine Srba, Hrvatov i Slovenaca održanih 8. februara 1925. godine, Beograd 1926.

Uradni list Deželne vlade za Slovenijo 1920.

Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo 1923.

Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti 1925, 1927.

Zakon o volitvah narodnih poslancev za ustavotvorno skupščino Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, Uradni list Deželne vlade za Slovenijo, št. 106, 15. september 1920.

Zakon o izpremembah zakona po katerem so se izvršile volitve dne 28. novembra 1920, Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo, št. 78, 26. junij 1922.

Zakon o volitvah narodnih poslancev za narodno skupščino, Službeni list kraljeve banske uprave Dravske banovine, št. 55, 16. september 1931 (popravki, št. 60, 3. oktober 1931).

Zakon o izpremembah in dopolnitvah zakona o volitvah narodnih poslancev za narodno skupščino z dne 10. septembra 1931 z izpremembami in dopolnitvami z dne 26. septembra 1931, Službeni list kraljeve banske uprave Dravske banovine, št. 38, 10. maj 1933.

LITERATURA

Balkovec, Bojan: Kandidati na volitvah v narodno skupščino v medvojni Jugoslaviji. *Zgodovinski časopis*, 2009, letnik 63, št. 3–4, str. 374–406

Balkovec, Bojan: »Če ne greš volit pomagajš nasprotniku do zmage!« : iz volilne propagande Slovenske ljudske stranke med obema vojnama. *Zgodovinski časopis*, 2003, letnik 57, št. 1–2, str. 97–112.

Balkovec, Bojan: Zaradi prepričanja ali koristi. Prestopi kandidatov na starojugoslovanskih volitvah. *Prispevki za novejšo zgodovino*, 2000, letnik 40, št. 2, str. 21–36.

Erjavec, Fran: K volitvam v Sloveniji. *Naši zapiski*, 1920 str. 188–190. Politična bilanca volitev 18. marca 1923 v Sloveniji. *Socialna misel*, l. II. 1923, str. 81–86. Volitve v narodno skupščino dne 8. februarja v Sloveniji. *Socialna misel*, l. IV. 1925, str. 37–43. Volitve v narodno skupščino. *Socialna misel*, l. VI. 1927, str. 203–206.

Kostić, Laza: *Statistika izbora narodnih poslanika Kraljevine Srba, Hrvatov i Slovenaca održanih 18. marta 1923.*

Pavlović, Danilo B.: *Izborni sistem po Vidovdanskem ustavu.* Beograd, 1939.

Perovšek Jurij: *V zaželeni deželi : slovenska izkušnja s Kraljevino SHS/Jugoslavijo 1918–1941.* Ljubljana : Inštitut za novejšo zgodovino, 2009.

S U M M A R Y

White Carniolans in interwar elections

In the interwar period voters in White Carniola had an opportunity to cast their vote for a candidate from their own area. Among 1418 election candidates in the old Yugoslavia, we can identify thirty-eight who were clearly from White Carniola. One of them, Niko Zupanič, stood as a candidate for Ljubljana, although he was in fact a native of White Carniola. Perhaps the number of candidates from White Carniola was even higher, but the evidence of their place of residence is too scanty to draw any firm conclusions. The aforementioned thirty-eight candidates stood for the election as often as fifty-six times. However, they had poor success, with only two of them winning a seat. The chance for a candidate to be selected depended more on external factors than on their competence. Their success was crucially linked to the size of the electoral unit, concentration of voters as well as voter turnout. The electoral district of White Carniola in itself provided too few votes. Although candidates received combined votes from the electoral units of Črnomelj and Novo mesto, that was not enough to guarantee their election.

Candidates from White Carniola were represented by various, especially liberal lists. They presented themselves as members of various occupations. Nearly one half of candidates were landowners. In some cases, the aforementioned occupation was also attributed a political function.

Election developments in White Carniola are more difficult to investigate than those that took place in any other Slovenian province. Firstly, there was no local paper in the interwar period that could furnish a more detailed account of local events, and secondly, election-related activities in White Carniola were rarely reported in central Slovenian newspapers.